

SORSKÉRDÉSEK

A gyimesi tájban, történelemben gyökerezve*

A Kárpátok karéjának keleti részén, az egykori Csíkvármegye határán, a Kárpátok vízválasztóján túl, az 1050 méter magas Fügésztető alatt eredő Tatros folyó több mint 30 km hosszú völgyében, s a beléreszkedő patatok mentén sorjázó falvakból rendeződik Gyimes völgyének három községe, *Gyimesfelsőlok, Gyimesközéplek és Gyimesbükk*. Ez a táj a *gyimesi csángó népcsoport* otthona, Deáky András vallomásos könyvének témája. Mert a gyimesi táj, a gyimesi nép sorsa és Deáky tanár úr, igazgató úr élete szorosan, mondhatnám, *eltéphetetlenül* összetartozik. Bizonyítja ezt, hogy amikor a három gyimesi település közül az egyiket, Gyimesbükköt, több mint ötven esztendeje barbár módon eltépték szülőanyjától, a Székelyföldtől, valamint testvéreitől, a másik két gyimesi községtől, Deáky András továbbra is „választott szülőföldjén” maradt, mint Wass Albert versében – az a bizonyos *kő!*

A Kárpát-medence egyik legfiatalabb magyar népcsoportja – a gyimesi csángó – a XVIII. század dekán született és kialakulása talán még mára sem fejeződött be teljesen. Nevük – a hétfalusi és a moldvai csángókhoz hasonlóan – arra utal, hogy kiszakadtak, vagyis *elcsángáltak* a szabad és kiváltságos székelységből. A Kárpátok délkeleti csücskében, Brassó mellett élő *hétfalusi csángók közjogilag* kerültek ki a székelyek közösségéből, amikor Ulászló király elzálogosította őket a brassói szászoknak. A moldvai és a gyimesi csángók pedig *földrajzilag*, térben rajzoltak ki, amikor különböző külső és belső okok miatt, önként vagy kényszerűségből, telepítve vagy települve, elhagyták eredeti lakóhelyüket, a Székelyföldet, s a Kárpátok gerincétől keletre eső területre telepedtek, menekültek, később pedig már inkább bujdosnak. A keleti magyar nyelvjárásban ezeket a kiváltságos körből kiszakadt, közülük *elcsángált* székelyeket nevezik csángóknak.

A Gyimes völgyében élő csángók a legmagasabb tengerszint fölött élő magyar népcsoport. De nem csak emiatt tekinthetők sajátos, sőt különleges közösségnek. A Kárpátok vízválasztóján túli helyzetük, földrajzi adottságaikhoz igazodó településszerkezetük, a magyar nyelv- és politikai határon való elhelyezkedésük, szinte a harmadik évezred küszöbéig elzárt faluközösségeik révén életmódjuk rendkívül hagyományörző, mind az anyagi kultúra (havasi gazdálkodás és állattenyésztés, kalákás munkaszervezet), fából való építkezés, természetközeli életmód), mind pedig a szellemi műveltség (népviselet, díszítőművészet, zenei- és táncélet, halottbúcsúztatás, hiedelemvilág) területén. Erre a saját törvényei szerint, természeti környezetével összhangban, az idevetődött idegen népekkel (örmények, románok, zsidók) békességben élő csángómagyar közösségre szakadt rá a XX. század minden szörnyősége: közvetlen helyszíne lett mindkét világháborúnak, ami az embereket pusztította, a több mint száz esztendeje megépített vasút számos áldása mellett elhozta az erdeiket pusztító, pénzsóvár haszonlesést, Trianon nyomán a Gyimes-völgyébe is beköltözött a nemzeti igazságtalanság és gyűlölködés, a kommunista rémuralom pedig az emberi értékekenket forgatta fel szinte kilátástalanul. A nemzedékek során kialakított hagyomány rendjéhez igazodó, aszerint élő csángók élete az elmúlt száz esztendő során a tavakhoz szokott, tengeri viharba került ladikhoz lett hasonlatos, utasai jórészt kapitány és iránytű nélkül hanykolódtak, pörögtek a szirtek és zátonyok között. S ha nagyritkán került is egy-egy világosfejű, erőskezü kormányos, rossz tapasztalataik és félrevezető szíréhangok nyomán, hinni se merték, hogy lehetnek emberek, akik a javukat akarják.

Igen nagy lelkierővel, elszántsággal és elkötelezettséggel kellett rendelkezniük azoknak, aki „próféták” mertek és tudtak lenni az égbeszökő bércek közt megbújó, gyimesi hazájukban. Idestova fél évszázada ismerem ezt a gyönyörűségeen szörnyűsége – vagy szörnyűségeen gyönyörű – világot, sorsuldózt embereinek értékeit és gyarlóságait, s át tudom érezni mi várt arra a *szolgáló értelmiségi* emberre, aki arra vállalkozott, hogy nem nézi tétlenül a rábizott nyáj pusztulását. Így volt ez a gyimesi völgy mindhárom településén, de különösképpen a legkeletibb fekvésű Gyimesbükkön, akiket az emberi gonoszság és a kiszolgáltatottság több mint fél évszázada a *moldvai csángók sorsára* juttatott.

* Előszó Deáky András: Szemben az árral – Élet a Gyimesekben című könyvéhez (Státus Kiadó, Csíkszereda 2012. 189. old.)

A kontumáci anyateplom a gyimesbükki „ezeréves határnál”. (Deáky András felvétele)

És mégis... mégis... az orvul Bákó megyéhez csatolt Gyimesbükk vált az eltelt húsz esztendő során olyan zarándokhellyé, amilyen kevés akad „széles e hazában”, s ahol, ha nem is könnyű, de – mint a Deáky Panzió vendégkönyvében olvasható – „jó magyarnak lenni”. Legalábbis azoknak, akik évente, vagy tízévente egyszer idelátogatnak. Mert aki csak egyszer is megfordul a Deáky András által teremtetett szellemi birodalomban, az emberileg tisztábban, magyarságában megerősödve tér meg oda, ahonnan jött. Azon betelik a cserkészek egykori célja: emberibb ember és magyarabb magyar válik belőle.

Ha pedig jön, ne csak egyszer jöjjön! Ne csak a csíksomlyói búcsút megelőző vagy követő napot szánja rá Gyimes megismerésére, ne csak a térülő-forduló Kárpáti-expressz utasaként szippantson a gyimesi táj fenyőillatú, történelmi levegőjéből, hanem lelkileg, ismeretekben és érzelmileg is készüljön föl a Gyimessel való találkozásra. Mert a tájat csaknem 150 esztendeje leíró Orbán Balázs szerint: *Gyimes – a Székelyföld múzeuma*, ahol megismerhetik az idelátogató a régi idők relikviáival, találkozhat a száz évvel ezelőtti tisztaságában használt, romlatlan magyar nyelvvel, a szép leányt még szebbé, a nyalka legényt még nyalkábbá varázsoló hagyományos viselettel, az érzelmeket affektálás nélkül, természetesen módon kifejező balladákkal és keservesekkel.

Deáky András könyve pedig jó kalauz, többdimenziós könyv. Nemcsak azért, mert térben és időben egyaránt a mélységekig hatolva mutatja fel Gyimest és a gyimesi sorsot, az abban rejülő kiválóságot és hitványságot. Hanem azért is, mert egy többdimenziójú ember életén és munkásságán, látásmódján keresztül, saját értékrendjén átszűrve ismerhetjük meg Gyimest, a gyimesi falvakat, különösen pedig a legboldogtalanabbat: Gyimesbükköt.

Mert a közelmúlt történelmének boszorkánykonyhájában nagyon összekavarták az itt élő csángó nép identitását. Deáky András emberfeletti erőfeszítéssel, ökölbesorított kezekkel, a „nem az a legény, aki üti, hanem aki állja” filozófiájával igyekezett és igyekszik összefogni és talpra állítani ezt a fejefőlötti döntésekkel kiábrándított, ide-oda csatolásokkal elbizonytalanított, arcátlan fenyegetésekkel megfélemlített csángó népet, s elhíetni velük, hogy – mindezek ellenére – saját magukon múlik a jövőjük, saját kezükbe kell venni sorsukat.

Mіндеzt csak a csángó nép iránti hatalmas szeretettel, a jövőjükbe vetett mérhetetlen bizalommal és elpusztíthatatlan optimizmussal lehet elvégezni. Úgy, ahogy Deáky András teszi a dolgát a gyimesi tájba, a gyimesi történelembe gyökerezve, a gyimesi népet szolgálva. Ez a könyv is bizonyíték rá, hogy rajta nem fogott a kor hitványsága, amely oly sok embert tett kétszínűvé, gyűlölködővé. Éppen ellenkezőleg, ő szembefordult a megosztásra törekvő erővel, éppen a népek közti megértést hirdeti, ugyanakkor keményen kitartott és kitart magyarsága, római katolikussága, a gyimesi értékek védelme és felmutatása mellett.

Tökéletesen egyetérték Deáky Andrásal, mikor könyve zárófejezetében, vázolja a moldvai csángómagyarok emberi jogoktól való megfosztottságát, megalázott helyzetét, megállapítja, hogy ilyen jövő vár az erdélyi magyarokra is, ha – természetesen hozzá – nem követünk el mindent, hogy ne ez legyen a sorsunk!

Halász Péter